

PAOLA LO CASCIO

El Procés i el final d'un cycle polític

Un exercici metodològic

Quan finalment s'han evitat, exactament en l'últim minut, unes possibles quartes eleccions catalanes en cinc anys, i després d'haver viscut una acceleració del temps polític excepcional, potser val la pena detenir-se un moment per tornar a situar tota aquella galàxia d'esdeveniments lligats a la creixent demanda social i política en favor de la independència de Catalunya a la qual hom es sol referir amb el nom genèric de *Procés*.

Es pot dir que l'elecció de l'independentista convergent Carles Puigdemont com a president de la Generalitat i la conformació d'un govern de majoria independentista indica que el Procés no s'ha aturat, ans al contrari, continua endavant amb més força. Els fets futurs ho diran, però sembla que es pot argumentar ara ja, amb una certa seguretat, que tot un cycle polític de la vida pública catalana i del mateix moviment a favor de la independència de Catalunya s'ha clos definitivament, per molts motius.

Paola Lo Cascio és llicenciada en Ciències Polítiques (Universitat La Sapienza, Roma) i doctora en Història (Universitat de Barcelona). A hores d'ara és professora associada al Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona i investigadora postdoctoral de l'Institut de Ciències Socials da Universidade de Lisboa. Entre els seus temes de recerca recent cal esmentar el discurs polític del feixisme italià sobre la intervenció en la guerra civil espanyola, la percepció de la figura del president Jordi Pujol a la premsa estrangera, i les elits econòmiques i la cultura empresarial a l'Espanya del segle XX. És autora, entre altres, de *Nacionalisme i autogovern*, Afers, 2008; *Economía franquista y corrupción* (amb A. Mayayo i J. M. Rúa), Flor del Viento, 2010; i *La Guerra Civile Spagnola. Una Storia del Novecento*, Carocci, 2013

En aquest sentit, el fet que Artur Mas ja no sigui president —encara que la seva renúncia es tradueix en un augment de la seva activitat política en les tasques de refundació de CDC— és només l'epifenomen d'aquest final de cicle i tampoc el més decisiu. Més decisius semblen a hores d'ara l'esgotament de les formes del moviment tal com s'havia conformat fins avui, un cert cansament de la opinió pública, el bany de realisme (tardà i incomplet) dels dirigents polítics de l'independentisme després del darrer cicle electoral i, en darrer terme (però no en importància), el fet que s'ha demostrat que —lluny d'una suposada desconexió— el tema català influeix i és influït, i molt, per tot allò que passa a la resta de l'estat espanyol.

La possible independència de Catalunya ha estat els darrers anys un element totèmic —al carrer i als despatxos—, una mena de pedra angular a l'entorn de la qual ha girat (a vegades com una sènia) el debat polític, social, cultural i mediàtic. Al Principat sobretot, però també a la resta de l'estat. Per a molts catalans, els anys que van de 2010 a 2015 han estat els més emocionants de la seva vida: les mobilitzacions independentistes —en el calidoscopi de totes les seves formes— han estat o bé un somni ben desat en un calaix que finalment es podia treure a lluir, o bé una descoberta. O, encara, una escola de socialització i participació política, de retrobament de l'altre, quan en l'atomitzada societat colpejada per la crisi, el sentit de comunitat, el recolzament real o fictici en allò que va més enllà d'un mateix, esdevé un mecanisme necessari. Per a uns altres, la independència —també coneguda despectivament com el «monotema»— ha estat només una forma de tapar insuficiències de la política convencional: tant dels partits nacionalistes que l'han recolzada, utilitzant-la com a eina de renovació de discurs, com del PP que s'hi ha oposat, o de Ciutadans —que en bona part ha basat sobre aquesta qüestió la seua projecció política a Catalunya (i enfora també). Una versió encara més crítica de la lectura anterior veu el Procés com una arma de distracció massiva davant la corrupció i les retallades o, encara pitjor, com una forma de revestir d'hàbits democràtics allò que era un sentiment de superioritat alhora ben instal·lat i ben amagat en la societat catalana i que, en una època de crisi, s'ha palesat. Segurament, per a la majoria ha estat una mica de tot, en proporcions variables, segons el moment o la situació concreta.

Els historiadors rastregen el passat. I concretament, com diu J. L. Gaddis,¹ rastregen precisament *processos*. Ho fan recollint dades, ordenant els fets i establint perioditzacions i jerarquies causals que traspuen inevitablement la visió de la realitat de qui historia. Una visió que —si són honestos intel·lectualment— construeixen

¹ J. L. GADDIS, *El paisaje de la historia: cómo los historiadores representan el pasado*, Barcelona, Anagrama, 2004

utilitzant el rigor de la metodologia i ofereixen ben equipada d'argumentacions factuais i racionals a qui els llegeix.

Però en definitiva, molt abans de poder oferir-la al públic, aquesta visió i aquesta ordenació —no tan sols cronològica, també temàtica i dinàmica, en el sentit de la mutabilitat i interacció dels esdeveniments mateixos— requereix un exercici preliminar, que l'historiador fa per a ell mateix, per assajar la solidesa del seu fil argumental. Aquest és l'exercici que proposo de fer aquí: sense cap pretensió d'exhaustivitat, evidentment, però amb molta voluntat d'entendre, s'intentarà esbossar un fil que rastregi els elements més importants de la vida política catalana dels darrers cinc anys.

UNS ANTECEDENTS LLARGS I UN GRAN EQUÍVOC

Polítics, periodistes i analistes de moltes disciplines s'han preguntat públicament quan, on i per què va iniciar-se «tot plegat».

La resposta més cotitzada —en certa manera la que aconsegueix més consens—, fixa l'any zero al 2010, amb la sentència del Tribunal Constitucional que anul·lava una part substancial i simbòlicament important de l'Estatut d'Autonomia que, amb molta dificultat, el Parlament català havia aprovat el 2005, les Corts havien modificat i la ciutadania havia votat el 2006. És més, hi ha qui ha avançat una data i un esdeveniment concret: la manifestació contra les retallades a l'Estatut celebrada el 10 de juliol de 2010 a la qual s'havien adherit més de 1.600 entitats i tots els partits catalans menys PP i Ciutadans. Una concentració massiva en la qual per primer cop es va visualitzar un eixamplament substancial de l'independentisme. Tanmateix, no s'entendria la primera generalització d'una reivindicació tothora present però sempre minoritària a la societat catalana si no s'assumeix que aquella manifestació no es va produir en el buit. El context, no només l'immediat, hi comptà, i molt. L'esclat de la crisi econòmica el 2008, la creixent *desafecció* —així la va batejar en el seu moment, alertant tothom, el mateix president Montilla— d'una Catalunya que s'havia vist marginada d'un projecte turboespanyol de matriu aznariana que s'afirma entre el 2000 i el 2004, que contemplava l'ús de l'anticatalanisme com a eina de consens, i que en l'Estatut va trobar el seu espantall particular, són tots elements que contribuïren a aquella gegantina mostra de malestar. La Catalunya que surt al carrer en aquell calorós estiu del 2010 enarborant per primer cop de forma massiva una estelada, era una Catalunya que s'havia deixat seduir per complet per un Zapatero —no hem d'oblidar que el 2004 i el 2008 el PSC va obtenir encara molt bons resultats— que després l'havia malament abandonada. Mai una sola paraula —«apoyaré», pronunciada pel futur president en referència a l'Estatut i després mi-

serablement desatesa— tindria tantes conseqüències. Aquella Catalunya del 2010 havia respost a l'abandonament amb una irritació capil·lar i creixent.

Per altra banda, com a conseqüència de la llarga i enrevessada vicissitud estatutària, l'independentisme havia començat a sortir dels seus cercles tradicionals: ja el 2006 s'havia creat la Plataforma pel Dret a Decidir i a partir de 2009 s'havien començat a organitzar consultes per la independència en diversos municipis, de forma gairebé espontània.

Els ingredients del còctel que començà a cremar el 2010 venien de lluny i han estat de diferent tipus. Uns de caràcter general, compartits amb l'entorn. La crisi econòmica colpejava tot el sud d'Europa, i la por d'unes classes mitjanes de primer espantades i després materialment empobrides, era un element que es podia retrobar en molts indrets i que, davant la incapacitat de la política tradicional per a oferir respostes, donà peu a fenòmens polítics de diferents tipus. Però uns altres ingredients, molt concrets, sembla que derivaven d'unes circumstàncies també concretes: l'especial malaptesa dels governs centrals —i la incapacitat de una part decisiva de la cultura política espanyola de concebre la diversitat nacional interna—, i un substrat de cultura política existent al país feren que l'independentisme es transformés en un vector important del malestar de sectors significatius de la població, i especialment d'unes classes mitjanes —primer espantades per la crisi i després directament empobrides, com ja he apuntat— que acabaren sent el bloc social de referència del moviment.

EL PRIMER MANDAT D'ARTUR MAS I EL CREIXEMENT DE LES MOBILITZACIONS

Una pregunta que ha sovintejat molt tant dins de Catalunya com sobretot a fora és el paper que ha jugat en el creixement de l'independentisme un dirigent com Artur Mas.

Com sempre, de gent *molt informada* i de teories conspiratives n'hi ha hagut a bastament. Des de qui diu que tot, absolutament tot, és culpa o mèrit (segons les filies o les fòbies de cadascú) del ja expresident de la Generalitat —com és el cas del PP o de Ciutadans—, a qui diu, en canvi, que es va afegir a un moviment de la societat civil per no veure's escombrat —bàsicament els partits de l'esquerra independentista—, fins a qui afirma (aquí també filies i fòbies hi tenen molt a veure) que es va convèncer sincerament de la bondat de la independència i, és més, va ser l'element decisiu d'un suposat tomb irreversible dels moderats cap a l'independentisme.

Un cop més, la historiografia intenta augmentar els elements de reconstrucció que es tenen a l'abast i connectar-los de forma complexa, tenint en compte el pas

del temps. Per tant, la resposta a quin va ser el paper d'Artur Mas en la progressió del moviment independentista fins al 2012 —ja que a partir d'aquella data és evident que hi ha un fenomen d'institucionalització del moviment— és, a hores d'ara, tot menys categòrica o unívoca, puix que de la mateixa manera que no es pot pensar que un gran moviment de reivindicació ciutadana (que en aquells moments era només embrionàriament independentista) hauria pogut ser instigat per les institucions o partits polítics, tampoc no es pot pensar que aquests no tinguin interès, capacitat i ressorts per intentar capitalitzar-lo.

Artur Mas i Gavarró arribà a la presidència tot just després de la Sentència del TC i de la famosa manifestació del juliol de 2010. Concretament, CiU guanyà les eleccions autonòmiques del 28 de novembre amb 62 diputats. Aquí també ajudarà molt a entendre aquella victòria i les passes d'aquell govern, posar-hi el context: CiU tornava al Govern de la Generalitat després de dos tripartits d'esquerres i, sobretot, al bell mig de la reacció catalana davant de l'últim tram del mandat de Zapatero, que va penalitzar de forma clara els socialistes. Els dos elements pesen, i molt. El primer ajuda a entendre quina CiU i quin Artur Mas arriba per primer cop a la presidència de la Generalitat, perquè els anys que CiU va passar a l'oposició són la clau per entendre el comportament d'una part del nacionalisme moderat, i concretament de CDC en els últims cinc anys. En primer lloc perquè consoliden un grup dirigent —l'anomenat *pinjol*, que es configura al voltant de Mas i d'Oriol Pujol Ferrusola— despreocupadament sobiranista i ideològicament liberal —*business friendly*, com li agradava definir-se al mateix Mas. En segon lloc, perquè és un grup dirigent «de combat», forjat en l'oposició al Parlament de Catalunya, una situació que en la cosmovisió convergent va ser poc menys que una calamitat natural. En segon lloc, perquè la desil·lusió catalana amb els governs socialistes es va traduir —en aquell moment— seguint encara l'esquema clàssic dels fluxos de vot: molts electors que el 2003 i el 2006 s'havien decantat per ERC tornaren a CDC i també s'hi afegí una porció de vot socialista «dual». Finalment, cal afegir també què a partir de 2007 una CDC en certa desorientació va apostar per l'anomenada «Casa Gran» del catalanisme, intentant atreure —en competència amb ERC— sectors del maragallisme poc conformes amb la presidència d'en José Montilla.

En altres paraules, en 2010 CiU va interpretar que havia tornat a la centralitat política i que per això tenia un marge prou ample per plantejar un retorn al govern amb força. Va jugar la carta de la «serietat»: d'aquesta forma s'expliquen les etiquetes del «govern dels millors» —segons va definir el president el seu primer gabinet— així com l'entusiasme i determinació amb què es van executar les polítiques de reducció pressupostària. Fou per convicció —cal no oblidar que entre els

«millors» seleccionats pel president hi havia figures tan clarament neoliberals com l'exconseller de Sanitat Boi Ruiz—, però també com a forma de diferenciació respecte de les polítiques de despesa social protagonitzades pel tripartit i davant la política de l'estruç pel que fa a la crisi d'en Zapatero. El programa del govern de Mas el 2010 era, doncs, clar: contracció de les polítiques socials —amb una narrativa de «responsabilitat» per a mostrar-la a Europa, tot subratllant la «poca serietat» espanyola— i demanda d'un pacte fiscal —recuperada d'una vella proposta del principi de la dècada—, per a mantenir un potencial reivindicatiu d'èxit davant del govern central. En aquell moment, doncs, i malgrat les apel·lacions al començament d'una no gaire definida «transició nacional», encara quedava ben lluny la reivindicació independentista: s'apujava l'aposta però els carrils eren els clàssics del pujolisme.

Tanmateix, el primer govern de Mas —ni, en realitat, cap actor polític tradicional— no va saber preveure l'abast i les característiques d'un fenomen que s'estava gestant en les profunditats de la societat. El 15M la plaça Catalunya es va omplir de persones que es van quedar en aquell espai durant més de tres mesos. Aquell esdeveniment —i tot el que se'n derivà— marcà un abans i un després, perquè va ser la manifestació d'un corrent de fons, indignat i tremendament creatiu, que identificava la política tradicional amb un artefacte inútil i fins i tot perjudicial per a la vida de les persones. No és aquest el lloc per aprofundir-hi, però sí per dir que a Catalunya com a la resta de l'estat amb el 15M començà un canvi —heterogeni, contradictori, si es vol, però real, palpable—, que coincidiria, no de forma immediata ni automàtica, però sí significativa, amb la consolidació del moviment independentista, amb derivades de diferent tipus. En aquest sentit, no sembla pas una casualitat que el moviment, en la seva fase més forta de creixement autònom tingués al centre el *dret a decidir*, que amb tots els matisos i les indefinicions possibles, remet més a un aprofundiment democràtic que no a la independència en si.

Aquí val la pena detenir-se un moment. Entre 2011 i 2012 Catalunya era, literalment, una mena d'olla a pressió. Quan cada dia sovintejaven les protestes contra les retallades socials de la Generalitat i del govern central —sense que qui es mobilitzava n'apreciés gaire les diferències—, el moviment del 15M era durament reprimat pels mossos dirigits per Felip Puig, un dels «millors» del govern d'Artur Mas. Quan esclatà l'escàndol de les preferents de La Caixa —un veritable trauma per a les classes mitjanes catalanes—, el nou govern de majoria absoluta de Rajoy, amb nul·la inclinació a escoltar i al diàleg, un dia sí i l'altre també deixava barra lliure a les declaracions anticatalanes de ministres com José Ignacio Wert, en un intent —irresponsable i incendiari— de distreure l'atenció de la pèssima gestió. Fou en aquest clima que el setembre de 2012 més de dos milions de catalans sortiren al carrer per la Diada. Una riuada immensa, molt diversa i festiva. El zenit de la infla-

mació catalana, de la qual, interessadament o equivocada, es va fer una lectura, un diagnòstic, del tot parcial i errat.

El lema era aparentment clar: «Catalunya, nou estat d'Europa». I tanmateix, en el magma dels dos milions de persones que es van afegir a la manifestació —recolzada per totes les forces polítiques catalanes menys PP i Ciutadans, amb el PSC inhibit i l'absència del president Mas per no violar la seva «neutralitat» institucional—, hi havia sobretot una reivindicació de dignitat, no necessàriament nacional ni lligada a un projecte polític independentista.

No és presentable en cap cas pensar que qui surt al carrer no sap perquè ho fa. Tanmateix al setembre de 2012 el projecte polític independentista —que no la seva vessant de moviment social, com ho demostra el ràpid creixement de l'ANC, fundada la primavera de 2011— era literalment a les beceroles. La reivindicació del referèndum, així com d'un genèric «estat» foren un calaix de sastre en el qual van cabre irritacions, frustracions i projectes ben diferents. En certa mesura, els termes mateixos d'estat i independència esdevenien polisèmics. D'accepció àmplia, serien capaços d'aglutinar no tant en un projecte, sinó més aviat en una imponent solidaritat espontània i en un gegantí mecanisme de vertebració, capes socials amb interessos diferents.

Les conseqüències polítiques immediates de la manifestació són ben conegudes: per un costat el Parlament de Catalunya acordà una resolució encaminada a la celebració d'una consulta sobre la independència, i per un altre, el president Mas decidia avançar les eleccions, a les quals CiU concorreria amb la reclamació de l'inici d'un procés cap a la construcció «d'estructures d'estat», mantenint encara en el llenguatge emprat una certa ambigüitat. Val la pena centrar l'atenció en el programa electoral de CiU de 2012, no tant pel fet que no hi surt la paraula independència, sinó perquè incorporant la justificació del com i del per a què s'havia arribat a la convocatòria electoral, consolidava la «narrativa» dels anys següents. L'any zero es fixava al 2010, amb la Sentència del TC i amb el rebuig del pacte fiscal. La reforma de l'article 135 de la Constitució Espanyola de l'estiu de 2011, que de fet limitava el dèficit de les comunitats autònomes, havia estat la demostració plàstica de la voluntat recentralitzadora de l'estat —no s'hi esmentava que el grup de CiU s'havia mostrat favorable al principi de la constitucionalització del dèficit zero, encara que incorporant-hi matisos—, i la Diada del setembre era llegida com la manifestació inequívoca d'un mandat popular, que ara només esperava ser traduït a les urnes.²

² CiU, *Programa electoral 2012. Catalunya 2020*, p. 10, disponible a: <<http://file01.lavanguardia.com/2012/11/06/54354241506-url.pdf>>, darrera consulta: 27 de gener de 2016

També els resultats d'aquelles eleccions són ben coneguts: CiU —que havia donat a entendre durant tota la campanya que apostava clarament per la majoria absoluta— perdia 12 diputats quedant-se en 50, ERC en guanyava 11, quedant-se en 21, i entrava la CUP amb 3 diputats. El PSC baixava i es quedava amb 20, seguit pel PP que millorava resultats (amb 19 diputats), ICV pujava fins a 13 i Ciutadans triplícava representació amb 9 diputats. Ben mirat —i malgrat un augment de la participació de gairebé 9 punts—, no només el panorama reflectia una fragmentació creixent sinó, sobretot, es feia palès que la suma de veus a favor de la independència o bé de les convergents estructures d'estat —malgrat tenir la majoria parlamentària, que no dels vots—, es mantenia gairebé igual a la suma de vots i escons de CiU i ERC de dos anys abans.

S'ha argumentat molt sobre el fet que els resultats de CiU no podien comparar-se als anteriors, perquè el 2012 la federació havia fet el seu viratge sobiranista, però les dades apunten que només una part petita de l'electorat d'ordre se'n va anar cap al PP. El gruix del vot que va perdre CiU va anar a parar a ERC. Ras i curt, els resultats venien a dir que la interpretació de la Diada com un clam generalitzat i decisiu a favor de la independència, s'havia demostrat quantitativament finita. Certament el consens al voltant de la independència era molt més ampli que mai, però es quedava molt lluny de la imatge imponent tramesa per l'impacte visual de la manifestació.

Tot i així, la victòria d'aquelles eleccions no tenia a veure amb escons i majories parlamentàries, sinó més bé amb les interpretacions o, més aviat, amb les narratives. Aquí fou quan, malgrat l'evidència que a Catalunya s'hi estaven donant alhora més d'un i més de dos processos de canvi —com havien demostrat no només les eleccions sinó les mobilitzacions d'aquells mesos—, la narrativa del «Procés independentista» —a partir de llavors, simplement, el *Procés* per antonomàsia— es consolidava com a hegemònica. Ajudada certament pels mitjans de comunicació a l'abast del govern, que s'hi esmerçaren a fons, però en definitiva contagiosa perquè era portadora d'un missatge que entroncava amb les pors, les frustracions, els desitjos de sectors consistents de la societat, i a més transmetia un missatge transversal, aparentment interclassista i cohesionador.

A ÍTACA, CAP A NOVES LEGITIMITATS

Al final de 2012 doncs s'entrava en una fase nova: mentre que en termes de polítiques concretes el continuisme amb el gabinet Mas de 2010 era gairebé total, la política catalana, i sobretot el discurs públic es tornava significativament transcendent, gairebé simbòlic. Al llarg de 2013, el to de les tertúlies de ràdio va virar cap a

debats insòlits, com si el Barça jugaria o no en la futura lliga espanyola o què faria la comunitat internacional davant la declaració d'independència del país donada per imminent. Les xarxes socials bullien incansablement. Amb aquesta càrrega, la Diada de 2013 va tornar a ser un èxit inqüestionable: una cadena humana de més de 400 km va recórrer tot el país, de nord a sud. Potser fou la demostració més notable del paper d'articulació social que va tenir l'ANC, així com de la seva capacitat d'organitzar allò que els anglosaxons definirien com a *happening*: grans esdeveniments que conviden a la participació i que —més enllà de les reivindicacions concretes per les quals s'organitzen— generen una instintiva incomoditat entre aquells que dubten sobre si hi participarien. També fou el moment de màxima expansió de l'Associació de Municipis per la Independència (AMI), que consolidava el discurs a nivell municipal.

En la primavera de 2014, els diputats catalans Joan Herrera, Jordi Turull i Marta Rovira foren enviats al Congrés dels Diputats, a Madrid, en representació del Parlament de Catalunya a demanar l'autorització per a realitzar una consulta sobre la independència, que els partits favorables al dret a decidir —en aquell moment, tots menys PP i Ciutadans—, havien acordat de realitzar el 9N de 2014. Evidentment, l'autorització fou denegada. Però això només reforçaria el discurs hegemònic: es contraposava la democràcia davant la negativa d'un estat sord i al·lèrgic a les urnes.

Fou en aquest moment quan s'introduí una variació crucial sobre la trama original del relat, en el moment en què es començava per un costat a debatre la conveniència d'un acte de desobediència per tal de realitzar igualment la consulta i, paral·lelament, des d'ERC i CDC així com des de l'ANC, Òmnium Cultural i l'AMI, es proposava una lectura que feia coincidir dret a decidir i reivindicació independentista. No és pas un detall menor, en el moment en què, en primer lloc, es començava a codificar la independència com un procés de ruptura —capaç, per tant, de ser també eina a-nacionalista, simplement de trencament amb l'estatu quo— i, en segon lloc, quan es començava a esquerdar seriosament el consens sobre el dret a decidir del gruix de les forces polítiques catalanes. Aquest últim element tindria conseqüències notables en termes de tensions internes en partits com UDC o ICV-EUiA —mentre que el PSC, directament, s'hi despenjaria a costa de múltiples escissions— i a la llarga portaria a la voladura (només fins a cert punt controlada) del mateix sistema de partits catalans tal i com l'havíem conegut. La «variació», impulsada per ERC i CDC portaria a una resituació dels actors no ja a l'entorn de les coordenades clàssiques dels sistemes polítics sinó gairebé únicament a l'entorn del tema de la independència.

Tot i que el gruix de la societat catalana continuava donant suport majoritàriament a la consulta i no a la independència, havia començat, des de la primavera de 2014, el viatge a Ítaca.

Tanmateix, un cop més, els processos —mai millor dit— no es desenvolupen en el buit i són influïts de manera no unívoca però sí significativa pel context. I en el context de la primavera i l'estiu de 2014 a l'estat espanyol es veia encara una discrepància molt evident entre un discurs oficial de recuperació econòmica i la manca de percepció —més enllà dels grans indicadors econòmics— d'una millora real, l'acumulació de casos de corrupció que colpejaven el PP, i la celebració de les eleccions europees, que al conjunt de l'estat significaren la primera cristal·lització del cicle de mobilitzacions dels anys anteriors, amb la irrupció de Podemos.

Aquests dos elements a Catalunya van tenir una significació especial. Pel que fa a les eleccions europees, i després de l'intent de CiU de conformar una candidatura conjunta amb ERC a la qual els republicans tancaren les portes ja a principi d'any, es mesuraven per primer cop les dues forces centrals que aspiraven a recollir la representació política del puixant sobiranisme. Després de les manifestacions, les banderes i els fulls de ruta, era el moment de les urnes. Certament, no encara d'aquelles que hom demanava per celebrar la consulta. Però urnes, al cap i a la fi. La resposta de les quals ajudaria, i molt, a prendre la temperatura i el pols del país i a dirimir allò que, amb la seva *finezza* habitual, Enric Juliana havia definit com el «combat de Judo» subjacent al procés, és a dir, la pugna per l'hegemonia electoral i política del catalanisme en trànsit cap al sobiranisme.³

Els comicis donaren per primer cop com a resultat un *sorpasso* d'ERC sobre CiU. Per pocs vots (uns 50.000 aproximadament), però la traducció simbòlica era, seguint el símil julianesc, una clau difícil de rebatre, en un punt del combat en què es podia decidir tot un campionat. La direcció de CiU, i en especial Artur Mas i el seu partit, en prengueren nota: l'onada llarga dels resultats de 2012 no s'havia revertit. I si els nous paràmetres del debat s'havien de basar en un cansament generalitzat envers les opcions polítiques tradicionals, en una reprovació decidida de les polítiques d'austeritat dels darrers anys i en el potencial «rupturista» que cada opció fos capaç de representar, a CiU li venien francament mal dades. No havia estat suficient transmutar la narrativa entusiasta de l'austeritat dels dos primers anys de govern en una altra que culpava l'ofec financer —«l'espoli fiscal», una expressió espúria, retòrica i en definitiva bel·ligerant, que tanmateix reeixiria, o l'eslògan de regust

| ³ E. JULIANA, *Tarjeta Negra*, Barcelona, RBA, 2015

leghista «Espanya ens roba»—, ni desplaçar-se de la tímidesa semàntica de les «estructures d'estat» de 2012 a l'aposta més decidida per l'estat propi de 2014: molts electors continuaven identificant CiU com un partit neoliberal en l'àmbit social i tebi en l'àmbit sobiranista.

L'altre element decisiu fou el destapament de casos de corrupció. El 25 de juliol de 2014 un meteorit impactava directament al carrer Còrsega de Barcelona (seu de CDC), just mentre Artur Mas presentava la nova direcció de Convergència Democràtica de Catalunya que havia de procedir a una renovació —ja urgent— del partit. Un meteorit en forma de comunicat de premsa: unes breus línies en les quals Jordi Pujol i Soley declarava que havia expatriat capitals —d'una deixa del seu pare, deia— i enganyat Hisenda durant més de tres dècades ja que «no havia tingut temps» de declarar-los. No era el primer cas de conductes «fosques» que afectava CDC, i tampoc la mateixa família Pujol: de fet, les sospites sobre els afers dels fills de l'expresident ja s'havien plasmat en investigacions i havien portat a les dimissions de l'únic fill d'en Jordi Pujol dedicat a la política, l'Oriol Pujol Ferrusola. L'anomenat cas Palau i els diners rebuts per a la Fundació del partit (CatDem) estaven ja sota la lupa de la justícia i també, tot i que de forma molt més *light*, sota la lupa d'una comissió parlamentària presidida pel diputat de la CUP David Fernández, que els republicans havien volgut com un dels trumfos simbòlics per a prestar la seva col·laboració al govern d'Artur Mas des de 2012. En aquell moment s'ignoraven les moltes derivades concretes d'aquella confessió —que ara estan sent analitzades per policies i jutges i que encara manquen de sentència. Tanmateix, l'impacte va ser devastador. Aquella enigmàtica advertència que el president Maragall havia fet deu anys abans al Parlament, quan havia deixat anar a Artur Mas que el problema de CDC es deia «3 per cent», ressonava eixordadora. Una mena d'incredulitat generalitzada es va emparar del conjunt de la societat catalana: Pujol podia ser moltes coses, però fins i tot per a aquells que l'havien combatut, no deixava de ser un punt de referència sense el qual seria impossible concebre la història recent del país. Un pare de la pàtria, *el* pare de la pàtria. I per a CiU, per a CDC, però especialment per Artur Mas, Pujol era moltes coses més: sobretot, la font original de legitimitat del seu lideratge. Francesc Marc Álvaro ho ha explicat de forma magistral al seu llibre *Ara sí que toca* (publicat el 2003, però reeditat a corre-cuita el 2014 i esdevingut un veritable best seller):⁴ Jordi Pujol féu el pas probablement més decisiu de la seva

⁴ F. M. ÀLVARO, *Ara sí que toca. El pujolisme, el procés sobiranista i el cas Pujol*, Barcelona, Edicions 62, 2014

carrera —determinar qui seria el seu successor— de la mateixa manera que havia fet tots els altres, és a dir, amb total autonomia, gràcies a l'aura d'autoritat que l'envoltava. I si la legitimitat d'haver estat l'escollit per Pujol havia estat per a Artur Mas un actiu fins al 25 de juliol de 2014, a partir del 26 començà a ser una llosa molt difícil de suportar. Les apel·lacions inicials de Mas i de tota la cúpula de CDC en el sentit que es tractava d'un afer privat del Sr. Pujol —fulminantment li van ser retirats els atributs d'honorabilitat—, no només no van convèncer ningú, sinó que fins i tot van empitjorar la situació. Entre altres coses perquè si bé és cert que el lideratge «autònom» d'Artur Mas es va forjar sobretot en l'època de la seva experiència amb els governs tripartits, el cordó umbilical amb Jordi Pujol no es va trencar mai, i tant els anys d'oposició com els primers anys de mandat es van caracteritzar per unes polítiques de centredreta. En un país que després de més de tres anys de crisi, ho volia tot menys un dirigent que havia fet de les polítiques d'austeritat bandera i que, damunt, ara perdia també el crèdit que li havia donat el fet de ser successor d'un pare de la pàtria que va i era —ell mateix ho havia admès—, com a mínim, algú que treia capitals fora del país i que evadia impostos.

Va ser en aquest context que Mas i CDC van apostar-ho tot pel referèndum del 9N, intentant limitar al màxim les possibles conseqüències judicials, però donant un missatge clar: si feia falta desobeir i pagar-ne les conseqüències, ell en primera persona i els seus col·laboradors, hi estaven disposats. El sentit del gest —amb una escenificació extremadament acurada: al final de setembre es va retransmetre en directe la signatura del decret de convocatòria—, és important perquè és profundament polític: amb la signatura del decret Mas estrenava una legitimitat allunyada alhora de les retallades —per rupturista— i del mateix Pujol —per independentista—, que el consolidava, en el camp sobiranista, com a líder més enllà del seu partit. Esdevenia el president que havia donat resposta al clam del carrer a l'última Diada.

Molts comentaristes independentistes de sensibilitats diverses coincideixen a dir que, per a una acceleració decisiva del Procés, hauria estat aquell el moment de convocar unes eleccions catalanes. Encara no disposem d'elements suficients per a intentar esbrinar per què Artur Mas —i cal no oblidar que era l'únic amb la potestat de convocar eleccions— no va optar per això. Tanmateix, els esdeveniments posteriors permeten reconstruir algunes de les raons probables, de diverses menes, que podrien proporcionar-hi alguna pista. La primera fa referència al mateix instrument de les eleccions. El 9N, en definitiva, havia estat una gegantina i festívola mobilització independentista, però res més. Una mobilització amb un simbolisme potentíssim (les urnes), però sense cap conseqüència política real. Ni a dins de l'estat espanyol, ni, per descomptat, en l'àmbit internacional.

Tot i que fou el mateix Mas qui va suggerir l'instrument de les eleccions anticipades com a succedani d'un referèndum negat per l'estat espanyol, ara, cap al final de 2014, el problema era: tenia prou força l'independentisme per a plantejar les eleccions com a plebiscitàries? I sobretot, amb quina repartició interna dels consensos? En les respostes que es va donar Artur Mas a aquestes preguntes, el precedent de 2012 i el tast de les urnes reals en les eleccions europees de 2014, hi van tenir un paper clau: el risc per a CiU era molt alt. Tot el capital de «lideratge» del procés que havia guanyat amb el 9N —al preu d'esquerdar i destruir el consens sobre el dret a decidir— podia quedar clarament compromès si els resultats de l'independentisme eren insuficients o si, en tot cas, els convergents quedaven per sota d'ERC. Sembla raonable pensar que per això mateix hi va haver tanta insistència per part del president en la construcció d'una llista única independentista, que arribaria a ser la *conditio sine qua non* de la convocatòria electoral.⁵

PRIMAVERES I HEGEMONIES PLURALS

L'acord per a la celebració de les eleccions i la candidatura conjunta va tenir una acceleració important cap al final de la primavera de 2015. Tot plegat referma la idea apuntada al principi d'aquestes pàgines: en el laboratori polític català dels últims anys s'hi donen més d'un i més de dos processos alhora, que s'influencien mútuament. Hi ha hagut a Catalunya, i amb unes característiques molt peculiars, un procés de sacseig a l'anomenada *vella política* que es va expressar d'una manera molt clara en les eleccions municipals de la primavera de 2015. Candidatures d'esquerres que han aplegat sovint plataformes ciutadanes, moviments socials i partits, en proporcions i combinacions variables, s'hi han imposat, sobretot a l'àrea metropolitana de Barcelona. Aquesta és una de les dades importants que sobresurten del mapa municipal del maig: ERC i CDC tenien bons resultats al conjunt dels municipis de les províncies de Lleida i Girona sobretot, menys significatius a Tarragona, mentre quedaven en una posició de feblesa en molts consistoris (amb excepcions rellevants) de l'àrea metropolitana de Barcelona. La CUP conqueria ciutats de l'interior importants, reforçant el seu perfil d'alternativa de regeneració en escenaris de clara hegemonia independentista. Segurament, la victòria més important —no pas l'única, però sí la que va tenir més projecció— d'una candidatura del «canvi»

⁵ Roger PALÀ, «Set dies de juliol que haurien pogut canviar-ho tot: de la “llista sense president” a Junts pel Sí», *Crític*, 25 de setembre de 2015, disponible a: <<http://www.elcritic.cat/investigacio/set-dies-de-juliol-que-haurien-pogut-canviar-ho-tot-de-la-llista-sense-president-a-junts-pel-si-5789>>, darrera consulta: 27 de gener de 2016

va ser a Barcelona, amb l'arribada a l'alcaldia d'Ada Colau, un veritable terratrèmol al sistema polític català les conseqüències del qual encara estan lluny de veure's completament. Però també el cas de Badalona, on Dolors Sabater, candidata d'una agrupació que aconseguí aplegar des de Podemos fins a la CUP i els partits històrics de l'esquerra catalana com ICV, es feia amb l'única i polèmica alcaldia important del PP a Catalunya.

Les eleccions del maig impactarien de forma evident sobre el Procés, un cop més per una qüestió de relat. Per primera vegada en cinc anys, la narrativa del Procés havia quedat no derrotada, sinó clarament desplaçada. A Barcelona la opció de CDC —i en bona part també d'ERC— de construir la campanya no sobre les polítiques de ciutat, sinó sobre Barcelona com a capital de la futura Catalunya independent, havia estat un greu error de plantejament. Entre altres coses, perquè la narrativa del canvi ni negava, ni exaltava la qüestió nacional, sinó que simplement la incorporava amb una certa naturalitat com una qüestió democràtica i no identitària, utilitzant el ressort del dret a decidir, donat per superat potser de forma potser massa ràpida per les forces nacionalistes.

Al maig es demostrava que la «inflamació catalana» (Enric Juliana *dixit*) era diversa políticament i geogràfica, contenia moltes coses alhora i no s'havia pas de donar per descomptat que s'haguessin de conjugar en forma, per dir-ho així, «processista». Potser s'havia participat en les diades dels últims anys, o en el 9N —com, per altra banda, la mateixa Ada Colau havia fet—, però això no es traduïa en una automàtica desconexió d'allò que estava passant a la resta d'Espanya —com demostrava la complicitat amb processos de canvi a Madrid, o a València—, ni encara menys en el vot a una opció electoral que posés la independència per sobre de tot.

És evident que aquest fet va tenir un impacte molt fort sobre les estratègies dels partits de cara a les eleccions del setembre. Mentre ICV i EUiA, amb certa precipitació, posaven a punt una candidatura amb Podem —en la qual, però, no entrarien les forces lligades als moviments municipalistes—, CDC trencava definitivament amb UDC i augmentava exponencialment les pressions sobre ERC i la CUP per a la confecció d'una candidatura conjunta amb Mas al capdavant. Tot i que finalment es conformaria la candidatura, les seves característiques reflectien plenament les tensions interpartidistes: de la primera proposta d'una «llista del President» que agrupés CDC, ERC i fins i tot la CUP, es passaria a la «llista amb el President» i, en algun moment, fins i tot «sense President», quan la CUP va proposar la conformació d'una llista integrada només per figures de la societat civil. Com és notori, la negociació es va saldar amb una solució com a mínim inèdita: mentre que la CUP s'hi despenjava, CDC, ERC, els independentistes democratacristians d'Unió

—que s’havia trencat pràcticament per la meitat—, els sobiranistes de la diàspora socialista i figures procedents de les entitats sobiranistes (ANC, Òmnium Cultural i l’organització de castellanoparlants per la independència Súmate) conformarien la candidatura Junts pel Sí, amb un curiós sistema d’atribució dels llocs a la llista. Els tres primers serien per a personalitats independents (amb l’exICV Raül Romeva de cap de llista), el número 4 per a Artur Mas i el cinquè lloc per a Oriol Junqueras. L’acord incloïa diverses «clàusules»: des de la repartició dels llocs a la llista entre CDC i ERC (amb un lleuger avantatge per a CDC), un «full de ruta» per a practicar la desconexió de l’estat, les línies del nou govern i, sobretot, el compromís que fos Artur Mas, de forma inequívoca, el candidat a la presidència. De fet, quan a l’agost Romeva va insinuar en unes declaracions que aquesta part de l’acord no estava clara,⁶ sortiria immediatament a esmenar-li la plana la vicepresidenta Neus Munté, fent-ho a més —i generant així una confusió bastant notable amb relació a les fronteres entre paper institucional i legítima competició electoral— des de la trona del govern, un fet bastant insòlit.

DEL VOT DE LA TEVA VIDA ALS TRES MESOS QUE SACSEJAREN EL PROCÉS

Comsevulla que fos, la campanya arrencà amb una enèsima i gegantina manifestació per la Diada: la data per a les eleccions va ser escollida justament perquè el primer dia de campanya coincidís amb l’11 de Setembre.

En certa forma, JxSí portava a l’extrem totes les línies argumentals emprades fins aleshores i, havent pres nota del maig, n’integrava de noves, que pivotaven sobre la idea de la independència com a instrument de justícia social i regeneració política. Fins i tot l’estètica dels candidats i el llenguatge de la campanya ho reflectia: alhora que hi desapareixien corbates, el discurs electoral incorporava conceptes com «empoderament ciutadà», o bé propostes com ara «la renda garantida de ciutadania». Tanmateix, no es tractava ben bé d’una virada cap a l’esquerra —tot i que evidentment l’aportació d’ERC s’hi va fer sentir—, sinó d’un eixamplament del discurs —incorporant missatges en certa manera contradictoris— per cobrir el màxim ventall d’electorat susceptible d’apostar per l’independentisme. Aquest element es reflectia també en el plantejament clarament transcendent de les eleccions: «el vot de la teva vida», la manifestació de voluntat definitiva cap a la independència.

⁶ Vegeu *El Periódico*, 23 de juliol de 2015, disponible a: <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/politica/raul-romeva-acuerdo-dice-explicitamente-que-president-sera-mas-4378702>>, darrera consulta: 27 de gener de 2015

La campanya seria també tota una demostració de l'arrelament de les formes de participació experimentades en els anys anteriors i canalitzades a través de l'ANC. Tot i que aquesta organització finalment optaria per recomanar el vot a qualsevol de les dues candidatures independentistes —cosa que després del 27S el seu president Jordi Sánchez lamentaria en un controvertit tuit—, el pòsit, per dir-ho així, cultural del cicle de mobilitzacions de les diades guardava una estreta relació amb la idiosincràsia de J×Sí. Inclòs el veritable talent per al *happening*: una candidatura que aplegava des de Carme Forcadell a Lluís Llach i Pep Guardiola tancant la llista era una candidatura estudiada perquè resultés d'alguna manera incòmode no votar-la.

En termes més prosaics, també era una candidatura pensada per obtenir una majoria absoluta que permetés formar un govern. Malgrat que ERC, CDC —i per descomptat, el mateix Mas— plantejaren en tot moment les eleccions com el succedani d'un referèndum que no s'havia pogut fer, alhora recordaven que seria suficient l'obtenció d'una majoria en escons per poder posar en marxa el full de ruta acordat. Més enllà de les valoracions que es puguin fer sobre la cultura democràtica d'aquesta assumpció, el fet té a veure un cop més amb la narrativa, o més ben dit les narratives (en plural), que cal tenir en compte a l'hora d'interpretar tots els esdeveniments que es derivaren del 27S. D'una banda, n'hi havia una, per dir-ho així, subterrània, no explícita i orientada als mateixos integrants de J×Sí, que, intentant superar les rivalitats interpartidistes, posava al centre la necessitat d'obtenir majoria suficient per a garantir governabilitat. En aquest punt va ser central la «gran por» del maig, perquè si era cert que la imatge de la derrota a Barcelona s'associava al convergent Xavier Trias, els republicans havien quedat desplaçats de la cursa per l'altre costat de la plaça de Sant Jaume, no arribant a tenir mai les opcions de victòria que uns mesos abans havien semblat molt versemblants. D'una altra, hi havia una narrativa gairebé mítica que derivava de la necessitat de mantenir com més en tensió millor l'electorat independentista, que al cap de dos anys començava a demostrar senyals d'esgotament

Amb el temps i el coneixement del que va passar després, la temptació de donar-hi una explicació simplista —la segona narrativa no era sinó una tapadora de la primera— és gran i té elements de solvència interpretativa, però no serveix per a explicar el conjunt del fenomen. En certa manera el marc argumental que havia dibuixat el procés des del 2012, era una línia recta que portava de forma inevitable cap a la independència perquè aquesta era la voluntat del poble de Catalunya. Un marc mental que arrelava profundament en sectors significatius de la població i que en bona part s'havia fet hegemònic justament perquè instaurava una narrativa

de victòria. Al setembre de 2015 simplement, cap dels actors implicats —fossin polítics, mediàtics, o de la societat civil—, no estava disposat a abandonar-la.

Si no es tenen en compte aquests elements és difícil explicar per què l'independentisme majoritari —i no únicament el polític— va fer una interpretació dels resultats del 27S tan esbiaixada i per què en els tres mesos següents a les eleccions es va entrar en allò que, un cop més, Enric Juliana va definir com la «fase daliniana del Procés».

Amb una participació molt alta —gairebé el 80% del cens— l'independentisme havia perdut clarament el plebiscit —amb prou feines arribava al 48% dels vots emesos— i havia guanyat, amb una correlació de forces difícil de gestionar —J×Sí 62 diputats, ben lluny de la majoria absoluta, més 10 diputats de la CUP—, les eleccions. I tanmateix, han circulat pel món les imatges d'Artur Mas proclamant solemnement en diverses llengües en l'escenari mític del complex cultural del Born —on, per cert, s'hi instal·là una exposició permanent sobre el tricentenari del 1714—: «Hem guanyat!», enmig de les banderes estelades. Hi havia alguna cosa més que la clàssica retòrica de les nits electorals. Una poderosa exhibició d'una inevitabilitat festiva de la independència, que la realitat ni podia, ni havia de trencar. Les declaracions d'Antonio Baños, cap de llista de la CUP, reconeixent la derrota en el plebiscit van ser ràpidament desplaçades per l'independentisme majoritari.

I fou també aquesta lectura esbiaixada que va portar als tres mesos més convulsos i alhora més surrealistes de la política catalana, que durien finalment a la investidura a corre-cuita de l'exalcalde de Girona, Carles Puigdemont. Després d'un llarg viatge, un ràpid i sobtat retorn de la política.

EL RETORN DE LA POLÍTICA I UNES OBSERVACIONS FINALS SOBRE UTOPIES I DISTOPIES DISPONIBLES

La investidura de Puigdemont marcava el retorn de la política entesa en el sentit més tradicional i pragmàtic del terme. El «pas al costat» d'Artur Mas no només permetia evitar unes eleccions que probablement haurien estat directament mortals per a CDC sense fórmules unitàries, sinó també guanyar temps per portar endavant la ja inajornable tasca de refundació d'un partit profundament tocat per la seva gestió política i pels casos de corrupció, i que té pendent completar portes endins el seu trànsit cap a l'independentisme.

Tanmateix, no es tracta només de la capacitat dels convergents d'imposar el seu calendari particular: no n'hi hauria prou. L'aturada que representa la presidència de Puigdemont, i per tant tot el tancament de la fase encetada al 2010, sembla haver estat acceptada per la majoria d'actors polítics per obrir portes —encara que sense

dir-ho— a possibles canvis a Madrid, però sobretot perquè permet portar a terme la redefinició global dels espais polítics a Catalunya.

En realitat, aquest és un tema que s'ha fet present en tot moment els últims cinc anys i que s'ha palesat cada cop que —fos quina fos la convocatòria—, s'han tret les urnes. Els profunds canvis que s'han posat de manifest —el 2012 tímidament amb l'entrada de la CUP al Parlament, de forma més esperada el 27S amb la pujada de Ciutadans, i de forma menys previsible pel maig i desembre de 2015 amb la victòria dels Comuns d'Ada Colau i Xavier Domènech, que just aquests dies anuncien la construcció d'un nou projecte polític amb potencialitats molt consistents—, han estat l'element determinant del sobtat retorn a un cert pragmatisme. Ara per ara, la política a Catalunya manté floritures retòriques de fulls de rutes i proclamacions republicanes, però a l'hora de la veritat es mesura amb vots, escons, pressupostos, pactes parlamentaris, a Madrid i a Barcelona. És molt aviat per saber en què quedarà tot plegat, però és una evidència que la crisi dels partits tradicionals de la qual darrerament se'n parla tant, no és pas privativa del marc estatal. Al contrari, es podria dir que ha tingut una prèvia a Catalunya: UDC n'ha estat la primera víctima, el PP s'encamina cap a la marginalitat, ICV i EUiA han optat per una estratègia de confluències que aboca a la superació de la seva estructura organitzativa, el PSC està en una fase de reconfiguració del seu projecte polític i ja ha assumit que no és la força central de l'esquerra. CDC i ERC són també forces de «la vella política» i malgrat el Procés —o potser gràcies a aquest, això encara s'ha de veure—, també estan destinades a canviar i, almenys aquestes semblen les tendències, en un marc de competició aferrissada pel mateix espai polític.

Amb una definició encara no superada, Marina Subirats ha parlat de la independència de Catalunya com a «utopia disponible»,⁷ que en absència d'altres —l'eclòsió política de Podemos i de les candidatures del canvi vindrien més tard—, en la fase més dura de la crisi havia funcionat com a catalitzador d'una frustració generalitzada en la societat catalana. La independència com a debat vertebrador ha estat paral·lela al sorgiment de dinàmiques de mutació dins del sistema polític català i alhora —és impossible negar-ho, per molt que se'n parli de desconexió—, pot acabar sent una palanca important de canvi en el conjunt del sistema i de la cultura política arreu de l'estat. En aquest sentit, es podria matisar la definició dient que

⁷ Marina SUBIRATS, «Una utopia sostenible», dins *La maleta de Portbou*, disponible a: <<http://www.lamaletadeporbou.com/articulo/una-utopia-sostenible>>, darrera consulta: 27 de gener de 2015

tot i ser una utopia, la seva disponibilitat ha facilitat la posada en marxa processos de canvi real.

Tanmateix, val la pena també preguntar-se sobre els costos que ha comportat, els danys col·laterals generats per la seva presència hegemònica en el debat polític dels últims anys. En altres paraules, cal valorar també les distopies que malauradament ha fet disponibles, a l'abast de la societat i de la política catalana. Se'n podrien esmentar almenys cinc.

La primera n'és segurament la introducció d'argumentacions insolidàries abans desconegudes en el lèxic polític del catalanisme. En el moment en què CiU, la força política nacionalista més important del Parlament, difonia el 2013 cartells amb el lema «L'Espanya subsidiada viu a costa de la Catalunya productiva», s'havia trencat tota una gramàtica axiològica tradicional, que mai havia volgut «importar» —encara que fossin electoralment rendibles—, motius argumentals més aviat propis de la Lega Nord italiana que no d'un moviment polític radicalment democràtic. Per al catalanisme en general, i per al catalanisme conservador en particular, la reivindicació del caràcter emprenedor, productiu i modern de la societat catalana no havia mai estat associada de forma tan explícita amb uns tòpics negatius aplicats a la resta de l'estat, establint dinàmiques de confrontació.⁸

La segona fa referència al llenguatge, que com tothom sap, és l'eina més poderosa de creació de realitats. I en aquest sentit s'ha de remarcar la difusió de determinats apel·latius per assenyalar els contraris, o fins i tot els *tebis*, envers la independència. Sense entrar a valorar aquest fenomen a les xarxes —que com és notori són un receptacle dels pitjors impulsos—, val la pena recordar que en el llenguatge fins i tot dels mitjans tradicionals s'ha introduït el terme «unionista» per denotar els partidaris de la permanència de Catalunya a l'estat espanyol. No se li escapa a ningú que «unionista» és un terme derivat del conflicte nord-irlandès. No vull insinuar de cap manera que el Procés hagi incorporat dinàmiques violentes —al contrari, la «marca» de les mobilitzacions ha sigut tothora el seu caràcter pacífic i festiu—,

⁸ Que la qüestió de la progressiva mutació del llenguatge emprat fos un element de cert conflicte, ho demostra el fet que ja al novembre de 2011 la presidenta del Parlament aleshores, Núria de Gispert, va prohibir l'ús d'«expressions injurioses contra l'estat espanyol» durant les intervencions parlamentàries. La resolució de la presidència arribava després d'una protesta del diputat de Ciutadans Jordi Cañas per les expressions utilitzades pel diputat de Solidaritat Catalana per la Independència Uriel Bertran. Vegeu Quico SALLÉS: «Núria de Gispert prohibeix dir al Parlament que “Espanya ens roba”», disponible a: <<http://www.naciodigital.cat/noticia/37528/nuria/gispert/prohibeix/dir/al/parlament/espanya/roba>>, darrera consulta: 12 de febrer de 2016

però em sembla que la polèmica política ha acabat lliscant progressivament cap a una polarització binària que ha trencat els espais de mediació, derivant en un frontisme espuri —per la permanència d'opcions possibilistes—, que tanmateix no deixa de ser, al capdavant, frontisme, amb una dimensió aritmètica, geogràfica i cultural acusada. No només el país, davant la independència, es divideix quantitativament per la meitat, sinó que sembla que ho fa també entre ciutats i comarques i per llengua materna.⁹

La tercera fa referència a la sobrerrepresentació que ha tingut en els últims cinc anys la dimensió merament simbòlica del debat per damunt de la política pròpiament dita. Si es mira fredament la història política i institucional de les darreres dues legislatures a Catalunya es pot observar una destacada continuïtat governamental en el marc d'una certa paràlisi parlamentària i legislativa. Entre les dues curtes legislatures encapçalades per Artur Mas hi ha hagut canvis de menor entitat pel que fa a l'equip de govern i la paradoxal situació que el grup més gran de l'oposició (ERC), hagi abdicat de la seva funció de fiscalització en funció de «motius patriòtics». A més, cal parar esment al fet, prou singular, que la configuració de les llistes per a les eleccions de 2015 ha evitat que el president sortint —no sent el cap de llista i per tant no participant als debats— fos jutjat pels electors per les seves polítiques. El fenomen ha tingut una repercussió decisiva també en el marc del debat públic fora del Parlament: els mitjans —especialment els públics, però en bona mesura també els privats, amb comptades excepcions—, han assumit de forma gairebé íntegra aquest plantejament, marginant de manera dràstica de l'espai de debat tot allò que no interpel·lés directament el Procés i, en concret, la seva vessant simbòlica. En certa forma, el debat polític català ha estat afectat durant cinc anys per una estranya malaltia que a les xarxes socials ha estat batejada com a *endemanisme*, de l'«endemà». La idea, en definitiva, que fos legítim suspendre el debat a l'entorn de les polítiques concretes perquè d'aquestes ja se'n parlaria quan toqués, és a dir, l'endemà de la independència.

La quarta fa referència al replegament general que les tendències *mainstream* del debat polític i públic més en general han viscut a Catalunya cap al seu interior. En certa forma, els cinc anys del Procés han estat també la història d'una mena de gegantina abstracció col·lectiva de sectors importants de la societat, la política i la cultura catalanes. Que ha implicat també elements importants de reafirmació en certa

⁹ Un interessant repàs de les característiques socials, demogràfiques i culturals del suport a la independència a Ivan SERRANO, «Just a matter of identity? Support for independence in Catalonia», *Regional & Federal Studies*, 2013, vol. 23, núm. 5, pp. 523-545

mesura saludables, perquè han demostrat l'existència d'uns recursos «d'autoestima col·lectiva» d'envergadura. Però que ha tancat, i molt, els horitzons del debat. Els nivells d'autoreferencialitat política i cultural han estat considerables, fins al punt, a vegades, de pensar que no tant institucionalment, però sí conceptualment, Catalunya estava en una situació de voluntària desconexió, simplement impensable al començament del segle XXI. Ho demostren les desenes de títols publicats en aquests anys sobre el Procés —tret de poques i interessants excepcions,¹⁰ del tot abocats a l'autocelebració—, o les iniciatives culturals de vegades polèmiques.¹¹ I, en canvi, la manca de qualsevol intent de construcció de complicitats amb realitats properes, amb història i interessos compartits, com és el cas del País Valencià.

Finalment, val la pena recordar que l'evolució d'una part del nacionalisme cap a l'independentisme, absolutament legítima, no cal dir-ho, ha comportat també el trencament del catalanisme polític com l'havíem conegut fins ara, que havia aplegat, d'ençà la Transició sensibilitats i plantejaments diversos amb aquell «ecumenisme» dels objectius últims que en bona part havia estat la clau del seu èxit. El Procés, en canvi sembla haver reduït sensiblement el «perímetre» del catalanisme i haver consagrat —si més no, fins ara— com una de les opcions centrals del tauler polític català a Ciutadans, que se n'autocol·loca clarament a fora. Potser no estarà clar que aquest últim element s'hagi de situar en un llistat distòpic. Hi haurà, com és lògic, opinions diferents al respecte. Les cultures polítiques nacionals evolucionen i de vegades ho fan per elisió de parts d'elles, o de forma més o menys conflictiva. Tanmateix, no deixa de ser una contradicció que en el moment en què es planteja un enfortiment de Catalunya com a nació diferenciada, s'hagi acceptat trencar una de les seves característiques definitòries: una cultura política de base autònoma i compartida.

No és segur que les dinàmiques distòpiques s'acabin consolidant, que hagin vingut per quedar-se o bé, en canvi, que siguin part d'una etapa ja conclusa. La predicció del futur s'escapa a la feina dels historiadors. Com a ciutadans, només es pot esperar que no sigui així. ◀

¹⁰ Una clara excepció n'ha estat J. AMAT, *El llarg procés*, Tusquets, 2015

¹¹ En són bons exemples el simposi «Espanya contra Catalunya» o el memorial del 1714 instal·lat al mercat del Born